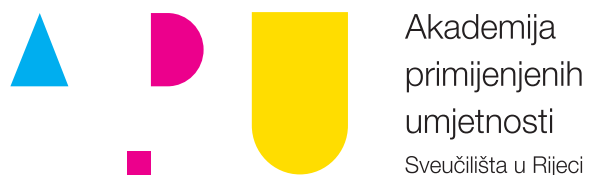

Izvještaj o dobrim praksama u sektoru KKI

14. prosinca 2018.

Sufinancirala
Europska Unija

Ovo izvješće je financirano iz Programa o pravima, jednakosti i građanstvu Europske unije (2014-2020).

Sadržaj ovog izvješća predstavlja stajalište autora i isključivo je autorova odgovornost. Europska komisija ne prihvaća nikakvu odgovornost za uporabu informacija sadržanih u ovom dokumentu.

Sadržaj

O projektu Diversity Mixer	4
Sažetak	6
Kritički osvrt i uvođenje prava na grešku	7
Što je pregledom dokumenata uočeno?	10
Primjeri dobre prakse	11
Ključni prioriteti za dalje	16
Kontekst	18
Preporuka	19

O projektu Diversity Mixer

Diversity mixer – politike i prakse u kulturnim i kreativnim industrijama – projekt je koji se kroz sektorski pristup *menadžemntu različitosti* fokusira na različitost u kulturnim i kreativnim industrijama (KKI). Projekt je financiran kroz Program o pravima, jednakosti i građanstvu Europske unije (2014-2020) i biti će implementiran u periodu od dvije godine (listopad 2018 – listopad 2020.) Projekt zajednički provode RIJEKA 2020 d.o.o.i Akademija primijenjenih umjetnosti Sveučilišta u Rijeci, u suradnji s Hrvatskim poslovnim savjetom za održivi razvoj, kao pridruženim partnerom.

Program Rijeke 2020 – Europske prijestolnice kulture događa se pod motom – Luka različitosti. Moto je to koji oslikava Rijeku kao lučki grad s bogatom historijom multikulturalizma i multikonfesionalizma, tvoreći danas tapiseriju sastavljenu od mnogobrojnih i raznolikih zajednica, kultura i sub-kultura povezanih zajedno u gradu čija je glavna karakteristika radikalna otvorenost.

U programskom i organizacijskom smislu Rijeka 2020 je posvećena čuvanju i promicanju te otvorenosti i raznolikosti – kroz svoju organizacijsku strukturu i kroz svoj društveno-kulturni program. Projektom *Diversity Mixer*, Rijeka 2020 zajedno sa svojim strateškim partnerom Akademijom primjenjenih umjetnosti te Sveučilištem u Rijeci želi tu raznolikost i otvorenost dodatno situirati u polju kojim se bavi – polju KKI te istražiti postojeće politike i prakse, kao i predložiti nove kojima bi raznolikost dobila svoje utemeljenje kako na radnom mjestu, odnosno strukturi zaposlenih tako i u sadržaju koji oni proizvode.

Sektor KKI je sektor u kojem implementacija principa različitosti mora biti ugrađena u svaki aspekt organizacijskog procesa kao i u finalni proizvod – dobra ili usluge koje sektor proizvodi ili zabavu koje nudi. Zbog toga sektor KKI traži posebnu pažnju vezanu za implementaciju različitosti. Projekt cilja istražiti postojeće prakse *menadžmenta različitosti* u javnom i privatnom sektoru kulturnih i kreativnih industrija na lokalnom i europskom nivou i identificirati

prenosive modele. Temeljem prikupljenih najboljih praksi i procijenjenih potreba organizacija u sektoru KKI, politike i principi upravljanja različitosti biti će razvijeni. Posebna pažnja biti će dana prilagodbi praksi (uključujući i moguće razlike u implementacijskim mjerama između javnog i privatnog sektora) i intersektorskim mjerama.

Da bi se osigurala implementacija politika i praksi različitosti u KKI, provede će se aktivnosti izgradnje kapaciteta za upravu i zaposlenike organizacija i poduzeća. Naglasak će također biti stavljen na diseminaciju rezultata i podizanje svijesti o koristima *menadžmenta različitosti* s posebnim fokusom na KKI. U konačnici, ove aktivnosti će rezultirati povećanim brojem organizacija iz javnog i privatnog sektora KKI povezanih s hrvatskom «**Poveljom o raznolikosti**».

Sažetak

U Izvještaju o dobrim praksama u sektoru KKI predočene su najprije uporabe specifične terminologije koja se koristi prilikom opisivanja *menadžmenta različitosti* u okvirima *kulturnih i kreativnih industrija* no jednako tome i sakupljeni primjeri dobrih praksi na europskoj razini s ciljem identificiranja mogućeg prijenosa pozitivnih iskustava i njihovog prilagođavanja specifičnom lokalnom kontekstu Hrvatske, Primorsko-goranske županije i grada Rijeke. Već asocijativnom snagom samog imena projekta – jer *mixer* kao kuhinjski aparat upućuje na miješanje različitih jestivih sastojaka – projekt se sadržajno i formalno realizira kroz programski pravac *Kuhinja, Rijeka 2020* – Europske prijestolnice kulture.

Kritički osvrt i uvođenje prava na grešku

Sintagmi *Kulturalne i/ili Kreativne industrije* koja se koristi u programskim dokumentima, strategijama, izvještajima i naputcima za rad, bilo na europskoj razini ili kroz nacionalne dokumente, iako za cilj ima cjelovito artikuliranje kulturnih i kreativnih politika često nedostaje dosljednost značenja, konkretnost primjene, ali i samokritičnost. Već desetak godina prisutni u Hrvatskoj, i pored toga što ih dio sektora smatra neadekvatnim ili nepreciznim, ti su termini zaživili u svakodnevnom govoru i stručnim tekstovima.

Ishodište samih pojmova pronalazi se neposredno nakon Drugog svjetskog rata u kritičkoj teoriji modernog društva koju ispisuju Adorno i Horkheimer, ukazujući na posljedice do kojih dovodi serijalizacija umjetničkih praksi te masovna potrošnja i komodifikacija kulture. No osamdesetih godina, pod utjecajem kulturne globalizacije, prvenstveno ekspanzije anglo-američke kulture, pojam dobiva pozitivnu konotaciju, najprije kroz film i glazbu, a potom ubrzano i u ostalim granama kulturnog sektora. Početkom 21. stoljeća i u Hrvatskoj se počinje govoriti o kulturnim i kreativnim industrijama. Prvo veliko istraživanje provodi 2007. godine Državni zavod za intelektualno vlasništvo, da bi uskoro bio osnovan i Hrvatski klaster konkurentnosti kreativnih i kulturnih industrija.

S druge strane, također tijekom osamdesetih, promoviran je općenito pojam različitosti te naročito u domeni kulturnog menadžmenta, i to kao odgovor na reakcionarne politike Reganove administracije u suzbijanju programa afirmativne akcije i jednakosti prilika i prava. Uporaba koncepta različitosti stoga upućuje na prihvaćanje i poštivanje; na prepoznavanje činjenice da je svaki pojedinac jedinstven i prepoznatljiv u svojim pojedinačnim razlikama bilo da je riječ o rasnim, etničkim, rodnim karakteristikama ili svom socioekonomskom statusu, dobi, fizičkim sposobnostima, vjerskoj pripadnosti, političkim vjerovanjima ili ideologijama. Liberalni menadžment različitosti je upravo u bogatstvu razlika pronašao računicu za svoj razvojni potencijal i efikasnost te

različnost prepoznano kao ključni faktor u promoviranju artikulacije javnih politika kulturnih i/ili kreativnih industrija.

Važno je ipak naglasiti da se problematičnost smještanja kulturnog sektora u industrijski okvir već i kroz samo imenovanje, nalazi prvenstveno u simboličkom. Komodifikacija kulture i kreativnosti, slično kao i obrazovanja, paradoksalno vodi k jednoobraznosti i unificiranosti ljudskog djelovanja, što je u opreci sa samom prirodom kreativnog rada svakoga pojedinca. Nesumnjivo je da su neki oblici kulturnog rada vrlo bliski klasičnoj industrijskoj proizvodnji: po načinu izvedbe, tempu rada i obliku djelovanja, kao i po radnim i međuljudskim odnosima. Neke grane kulturnog sektora svakako su bliže logici industrijskog postrojenja, a unutar tih grana neke forme se mogu samo tvorničkim tempom i hijerarhijom i događati: primjerice dnevni radijski i televizijski programi. Jednako tako, pojedine kreativne grane nužno moraju slijediti industrijske norme da bi uopće opstale na tržištu i izborile se sa kompetitivnošću. Dovoljno je pritom spomenuti grafički te industrijski dizajn, oglašavanje ili kompleksnosti arhitektonskih i urbanih intervencija.

Međutim, u praksi se mnoge kulturne i kreativne domene opiru tempu koji je svojstven industriji, jer industrijska proizvodnja ne podržava jednu važnu, ključnu odrednicu kreativnog rada: pravo na grešku.

Bez greške, bez mogućnosti izmjene, nema napretka, nema promjene, nema inovacije, i nema kreativnosti. Bez prava na grešku izlažemo se riziku igranja na sigurno, ponavljanja provjerenih formi i sadržaja, to jest – suočavamo se sa stagnacijom. Industrija ima logiku masovne proizvodnje dok traje potražnja, uz paralelno razvijanje novih proizvoda u ciklusu istraživanje tržišta-realizacija-prodaja. Kultura pak ima logiku individualne proizvodnje kao ekspresije umjetnikâ, nakon čega se ciklus umjetničko istraživanje-realizacija-izvedba/izlaganje ponavlja, bez obzira na potrebe tržišta. I dok se u industriji mnogo resursa (financijskih, prostornih i ljudskih) daje na razvoj i istraživanje za kreiranje novih proizvoda, oni proizvodi koje marketinški segment tvrtke procijeni da nemaju prolaznost na tržištu neće biti realizirani. Kultura se, s druge strane, događa i bez ispitivanja tržišta, kreirajući nove radove i tek naknadno stvaraju-

ći svijest kod publike o tim radovima. Naposljetku, industrija svoju uspješnost mjeri prihodom i profitom, brojem gledatelja i posjetitelja, dok kultura svoju uspješnost mjeri utjecajem na društvo. Drugim riječima, smještajući kulturu u industrijske oblike proizvodnje riskira se perpetuiranje sigurnih i provjerenih obrazaca i stagnacija kreativnog razvoja društva.

To sve ne znači da su kreativne industrije zlo koje želi uništiti kulturu. Dapače, kako se navodi u nizu dokumenata koji su objavljeni u Republici Hrvatskoj i Europskoj Uniji, riječ je o propulzivnom segmentu gospodarstva koje ima veliki potencijal postići značajan udio u brutto društvenom proizvodu RH i EU. Već sada je riječ o nezanemarivim brojkama od 5-8% BDPa i o velikom broju ljudi koji rade u ovom segmentu društva.

No, guranje cijelog kulturnog sektora pod kapu kulturnih i kreativnih industrija nužno vodi prema komercijalizaciji i komodifikaciji programa koji su po prirodi stvari nekomercijalni i neprofitni. Promicanjem specifičnog jezika u domeni KKI poput agende vještina (*skills agenda*); s težnjom ka ekonomiji koja će prikazivati brojke rasta i razvoja (*data driven economy*); industrijskoj obnovi (*industrial renaissance*); poduzetničkom duhu (*entrepreneurial spirit*), ali i jedinstvenom odnosno jedinom digitaliziranom tržištu (*digital single market*), jasno je da se upravo u formi bumeranga može dogoditi zasićenje određenim marketinški zapakiranim sadržajima. Tako izazvana stagnacija kreativnih potencijala i inovativnosti, iako se upravo te dvije riječi naglašavaju kao nositelji KKI (*unlocking the potential and innovation of CCI; boosting the competitiveness of the CCI*), može rezultirati u pasivnom pa i aktivnom otporu prema datim praksama. Nadalje, komercijalizacija i liberalizacija kulturnih i kreativnih programa vodi prema smanjenju javnih dotacija organizacijama koje te programe realiziraju, što dovodi do spirale povećanja komercijalnih i postupnog nestajanja nekomercijalnih programa. Takvo okretanje prema tržištu pogubno je za cijeli niz javnih institucija i programa koje realiziraju civilne organizacije, a kojima nije cilj profit već boljitak zajednice i društva.

Što je pregledom dokumenata uočeno?

Prateći i istražujući prakse koje promoviraju *menadžment različitosti* u kulturnim i/ili kreativnim industrijama kako privatnog tako i javnog sektora, detektirajući poveznice i mjesta neusaglašenosti među njima, dojam je da je različitost *buzzword* koja *prodaje* KKI projekte i prakse. Prakse i projekti koji se bave promoviranjem te teme, često opisuju *različitost* ali je konkretno ostavljaju nejasnom i tek deklarativno određenom. U komunikacijskim modelima EU razine, za razliku od najava i izvještaja te na nivou samih strategija i javnih politika, čini se da se *menadžment različitosti* rijetko spominje u kontekstu u kojem je nama značajan.

Na EU razini općenito, *različitost* je jedna od temeljnih vrijednosti i kao takva ima nekoliko značenja.

- Najopćenitije značenje počiva promicanju kulturne razmjene u raznorodnoj Europi, s jasnim akcentom na razmjeni prije svega između zemalja članica.
- Temeljna vrijednost Europe je inkluzivnost i otvorenost prema svima (ne samo EU članicama), ali u kontekstu *menadžmenta*, *različitost* se pominje rjeđe u novijim dokumentima, što također ukazuje na dojam postupnog zatvaranja Europskog tržišta rada.
- Najuže značenje *različitosti*, ujedno najkonkretnije i najrelevantnije za HR kontekst, temelji se dakle, na vrijednostima inkluzivnosti ili odsustva bilo kojeg oblika praksi diskriminacije. Za istraživanje u tijeku, riječ bi bila o inkluzivnosti na radnom mjestu u odnosu na dob i socioekonomski status, odnosno javni i privatni sektor rada.
- U okvirima KKI u EU, fokus je u velikoj mjeri usmjeren ka *kreativnom poduzetništvu*, odnosno pripremi, edukaciji i treniranju KKI djelatnika za kompetitivnost na slobodnom tržištu kako bi se emancipirali u odnosu na državne i druge oblike subvencija. Okosnica takvog modela je značajna naročito u nordijskoj strategiji a sve je prisutnija i u novijim komunikacija Europske komisije.

Primjeri dobre prakse

Fokusirajući se na različitost u njenom užem značenju, kao vrijednost inkluzivnosti ili odsustva bilo kojeg oblika praksi diskriminacije, izdvojili smo primjere dobrih praksi iz bogatog korpusa KKI projekata na nivou EU, za koje smatramo da se na neki način mogu prenijeti na lokalni kontekst Republike Hrvatske, specifično Primorsko-goranske županije i Grada Rijeke.

- **Mreža kreativnog mentorstva (Creative Mentor Network)** [Link](#)

- Mreža kreativnog mentorstva je londonski projekt koji povezuje talentovane mlade ljude različitog podrijetla sa radnicima u KKI sektoru. U riječkom kontekstu, sličan projekt bi omogućio ranu identifikaciju talenata, te inkluzivnost u kontekstu klasne i obrazovne različitosti.

- **The Pipe stručna praksa pri Ogilvy-ju (The Pipe internship in Ogilvy)** [Link](#)

- Stručna praksa koju nudi tvrtka Ogilvy sa sjedištem u Londonu, usmjerena je na traženje talenata među mladim kreativnim djelatnicima. Ogilvy nudi plaćenu praksu koja pokriva troškove života u Londonu i na taj način je pristupačna mladim talentima nižeg socio-ekonomskog statusa. Koncept *talenta* je ključan u razvijanju različitosti u kontekstu klase, obrazovnog nivoa, godina, pola i narodnosti, jer je fokusiran na sposobnosti.

Bitno je napomenuti vezano uz oba gore spomenuta programa (firme, zapravo) to da se fokusiraju na nalaženje talenta – nešto što u Rijeci ne postoji kao kategorija korištena u kontekstu KKI. Koncept *talenta* bi mogao biti ključ za omogućavanje ulaska u KKI tipovima različitosti koje Rijeka sadrži (klasne, obrazovne, prema godinama, rodu i male etničke različitosti). Riječkoj potencijalnoj KKI ozbiljno nedostaje *talenta* kako s poslovne strane KKI (agenti, producenti) tako i sa strane proizvođača sadržaja (autori).

- **Federacija kreativnih industrija: Razvoj kreativnih industrija u Ujedinjenom Kraljevstvu (Creative Industries Federation – Growing the UK’s Creative Industries)** [Link](#)

– Odnos između osnovne i srednjoškolske edukacije i daljnjih mogućnosti rada u Ujedinjenom Kraljevstvu prepoznata kao ključna za razvoj snažnih kreativnih industrija. Za trenutnu temu je od dodatnog značaja iz razloga što se u društvenoj konfiguraciji osnovnih škola može prepoznati mnogo veća različitost (klasna posebnice) nego što je za očekivati u srednjim školama, a posebno nego što je očekivati na fakultetima. U EPK i post-EPK kontekstu, *Dječja kuća* bi mogla predstavljati priliku za razvoje koji uključuju djecu školske dobi u edukaciju i upoznavanje s kreativnim industrijama.

- **@diversity: Inovativne ideje za KKI sektor u Europi (@diversity: Innovative ideas for cultural and creative sectors in Europe)** [Link](#)

– Incijativa kojoj je cilj promoviranje i podržavanje inovativnih ideja i projekata u KKI sektoru kroz pružanje konsultantske podrške od strane tri već etablirana poduzeća. Fokus podrške je na poduzetničkom osnaživanju i opremanju kulturnih i kreativnih radnika znanjima i vještinama potrebnim za vođenje poduzeća, administriranje financija i općenito samoodrživosti na globalnim digitalnom tržištu. Različitost se ovdje očituje u kulturnoj razmjeni u okvirima EU iz koje se posljedično rađa inovativnost.

Dobitnici se mogu izlistati na: www.at-diversity.eu/winners/

- **Poticanje socijalne inkluzivnosti kroz kulturu na Malti (Enhancing Social Inclusion through culture on Malta)** [Link](#)

– Projekt je usmjeren na traženje talenata u ranoj dobi, na nivou osnovne i srednje škole, kao i na poticanje klasne različitosti kroz osnaživanje lokalnih zajednica u kulturnoj i umjetničkoj produkciji. Program se odvija kroz dva fonda, od kojih je jedan usmjeren na trening, istraživanje i razvoj projekata vođenih od strane lokalne zajednice za lokalnu zajednicu, dok je drugi usmjeren na

povezivanje radnika u KKI sektoru i škole, kako bi se djeci približile mogućnosti koje pruža KKI sektor te dodjeljivala sredstva za manje projekte u kojima mogu učestvovati i manji akteri sektoru.

Različitost se pominje kao jedna od ključnih vrijednosti projekta i kao kriterij odabira prilikom natjecanja za financijsku potporu. Međutim, ostaju nedorečeno KAKO i na osnovu kojih kriterija će se projekt implementirati.

- **Pripovedači bez granica (Storytellers Without Borders)** [Link](#)

– Suradnja 7 KKI organizacija u tri zemlje (Švedska, Grčka i Danska) namjenjena je djeci i mladim migrantima. U okviru projekta se u kampovima organiziraju radionice animiranog filma, koje omogućavaju sigurno mjesto na kojem se ova djeca i mladi mogu socijalizirati i na kreativan način ispričati svoju priču. Ovakav pristup ranjivim skupinama osim integracije ima terapijski značaj.

- **Razvoj mlade evropske kulturne publike (Young European (Cultural) Audience Development)** [Link](#)

– Direktno primenljiv u našem kontekstu, projekat je namenjen mladim Europljanima sa „poteškoćama“ i u okviru njega su pozvani da nauče tehniku procesiranja slika i na taj način se pozabave pitanjima identiteta, demokratije i kulturne različitosti. Cilj projekta je društveno i ekonomsko osnaživanje socijalno marginaliziranih populacija, razvoj njihovih kompetencija i kulturnih apetita, razvoj nove kulturne i umjetničke publike, kao i razvoj senzibilnosti KKI profesionalaca za pitanja ovih skupina.

- **Mapiranje nordijske kreativne i kulturne industrije (Mapping of Nordic Creative and Cultural Industries)** [Link](#)

– Menadžment različitosti je duboko ukorenjena vrijednost i praksa u nordijskim zemljama te se novija Nordijska kulturna strategija prvenstveno bavi pitanjem finansijske održivosti KKI sektora. Prepoznavanjem jake ovisnosti KKI sektora o javnim i projektnim sredstvima financiranja, predlažu se mjere osna-

živanja zarad povećanja konkurentnosti na slobodnom tržištu te se promoviše suradnja sa biznis sektorom i poduzetnička edukacija.

- **Kreativne budućnosti (Creative Future)**

[Bite my Skype](#)

[Boosting careers of animation young artists with video mapping](#)

[Women Equal Share Presence in the Arts and Creative Industries](#)

[Creative Futures](#)

– Fokus projekta postavljen je na *industriju* budućnosti, pri čemu se kreativci pozicioniraju kao njezina snaga ili pokretač projekta izgradnje KKI. Također, novi trendovi kreću se u smjeru rukovođenja poslovima unatoč očekivanoj automatizaciji KKI (npr. „pružiti zaposlenje koje je izrazito kvalificiranih/specijaliziranih postavki i stoga više otporno na automatizaciju, usmjeravanje na poslove koji su održivi u budućnosti“). Sljedeća je generacija talenta prikazana kao ugrožena snaga i ovaj se projekt okreće potrebama mlađih generacija kreativnih radnika.

- **Jednakost uključenosti žena u kulturnim i kreativnim industrijama (Wom@rts Women Equal Share Presence in the Arts and Creative Industries) [Link](#)**

– Projekt se fokusira na rodnu dimenziju KKI i analizira odnose (ne)jednakosti iz sfere promatranja različitosti te u svojim aktivnostima izravno uključuje **Rijeku u okviru programa Hay Festival Rijeka 2020 – 1st European Young Female Writers Meeting+Management & Communication**. Projekt je također plod suradnje Akademije primijenjenih umjetnosti u Rijeci i Agencije Rijeka2020.

S ciljem osvještavanja doprinosa žena kulturnom naslijeđu Europe i različitosti, te hvatanja u koštac s rodnom nejednakosti, podržavajući prisustvo žena na KKI tržištu, projekt snažno ulaže u edukativne aktivnosti poput promocije mobilnosti, znanja, umijeća, treninga i događanja. Kreativke se uče samoodr-

živosti i oslanjanju na vlastita marketinška umijeća kako bi iskoristile vlastite potencijale i bolje se pozicionirale na kreativnom tržištu, stoga što često ovise o financiranju javnoga sektora, a ne na novim modelima samoodrživosti, u koraku sa zahtjevima (kompetitivne) kreativne industrije.

- **“Bite my Skype” [Link](#)**

– Projekt uključuje osobe s posebnim potrebama i Rome u spektar različitosti te naglasak stavlja na edukaciju marginaliziranog dijela mladih i također na rad s osobama s invaliditetom te na rad s djecom u bolnicama i djecom s poteškoćama u učenju. Projekat u sferu različitosti ubraja i osobe koje nemaju pristup umjetnosti. Projekt se može izdvojiti kao primjer dobre prakse stoga što je primjenjiv na trenutno rukovođenje različitosti u kontekstu grada Rijeke, pritom se oslanjajući na rad Hrvatskog nacionalnog kazališta “Ivan pl. Zajc” i njegovu recentnu suradnju s Udrugom za Down sindrom, Rijeka 21 u kazališnim radionicama, ali i u svakodnevnom radu institucije. Na razini edukacije, važna je prednost lokalnog konteksta mogućnost angažmana u umjetničkim praksama i radionicama u suradnji s Akademijom primijenjenih umjetnosti Sveučilišta u Rijeci, posebice njezina Odsjeka za glumu i medije.

Ključni prioriteti za dalje

Izvještaj o dobrim praksama u sektoru KKI započeli smo s promišljanjem o uporabi specifične terminologije koja se koristi prilikom opisivanja *menadžmenta različitosti* u okvirima *kulturnih i kreativnih industrija*. Pregledom primjera dobrih praksi na europskoj razini, identificirali smo moguć prijenos pozitivnih iskustava u kontekstu Hrvatske, Primorsko-goranske županije i grada Rijeke. No upravo poštivajući kontekst, došli smo do određenih uvida koji i ne dopuštaju naprosto kalkiranje europskih strategija planiranja rasta i razvoja KKI. Pritom nije riječ samo o striktno ekonomskim i poduzetničkim modelima jer je njih u svakom slučaju nužno uzimati u obzir upravo iz razloga zajedničkog europskog KKI tržišta, koliko u činjenici da hrvatsko i konkretno lokalno kulturno nasljeđe, na primjer, ne može računati na jednosmjerno uključivanje u korporativne forme organiziranja kao što je pristupanje Europskim alijansama KKI (*European Cultural and Creative Industries Alliances*) a da ne raspolaže kapitalnim investicijama i ulaganjima.

No činjenica jeste da je potrebno pratiti i prilagođavati upravo te ambicionze prioritete jer u njima počiva nominalni ali i funkcionalni potencijal razvoja i na lokalnoj razini.

Stoga bismo ih izdvojili u vidu naputaka i potom problematizirali jedan od njihovih elemenata koji prepoznajemo kao ključni za naš kontekst.

- Razvoj tržišta luksuza (*Developing High-end E-commerce*)
- **Zaštita i promicanje kreativnosti u vidu intelektualne svojine** (*Protecting and promoting Creativity through Intellectual Property*)
- Promicanje znanja i vještina u Europi (*Promoting Savoir-faire and Skills in Europe*)

- Promicanje privlačnosti Europe kroz turizam (*Promoting the Attractiveness of Europe through Tourism*)
- Zastupanje pravičnog i fer pristupa tržištima (*Advocating for a fair Access to Markets*)

Što bi se stoga od ovih elemenata moglo primjeniti na lokalnoj razini?

Za razvoj *menadžmenta različitosti* KKI u županiji i Rijeci, teško da bi mogao biti presudan element luksuza dok su preostali naputci doista elementarnog karaktera te počivaju u osnovama inovativnih radnih performansi KKI. No drugi element o **zaštiti i promicanju kreativnosti u vidu intelektualne svojine** smatramo izuzetno značajnim.

Mišljenja smo da je **NUŽNO** vrlo pažljivo dizajnirati legalni okvir *intelektualnog vlasništva*, kako u privatnom tako i u javnom sektoru, kojim bi se **prije svega zaštitili nisko-statusni igrači** te omogućilo promoviranje njihovih proizvoda kako im ga neki tehnološki gigant ne bi mogao oduzeti. Time se onemogućava predatorski monopol od strane visoko-statusnih produkcija (korporativnog tipa) koje monopoliziraju intelektualno vlasništvo i onemogućavaju dijeljenje sadržaja te ulazak na tržište neafirmiranih, malih i mladih poduzetničkih organizacija.

Cilj bi trebao biti u afirmiranju prakse **REMIKSIRANJA** u najširem smislu. Ne zaboravimo, naš projekt s nazivom **Mikser različitosti**, upravo u tome prepoznaje svoju svrhu.

Da bismo zaštitili i promicali kreativnost prije svega među mladima, ključni akteri u tom procesu upravo su institucije kako javnog sektora, naročito obrazovanja, tako i različiti činbenici civilnoga društva i njihovo partnerstvo koje nam je namjera deklarativno artikulirati u vidu «Povelje o raznolikosti» u KKI u završnim fazama projekta.

Kontekst

Konkretno, riječke KKI danas se po pitanju kadra dominantno sastoje od onih koji su ih stvorili te samim time vode njihov rad i onih koji su uspjeli kroz sudjelovanje na kulturnoj sceni doći do određenih koordinacijskih ili organizacijskih pozicija. Pritom još uvijek nije prepoznata relevantna infrastruktura za pronalaženje ili razvoj **talenta** niti po pitanju autora (*content creators* u svim aspektima KKI) niti po pitanju poslovanja i razvoja (*producers, agents* u KKI). Važna je napomena da je potrebno uvesti razliku između autora i koordinatora odnosno organizatora, jer potonji isključivo izvršavaju odluke donešene na višim pozicijama u hijerarhijskom lancu. Riječka KKI *strukturalno* još uvijek ne iskazuje ozbiljnije namjere komunicirati sa svjetskom KKI niti svjetskom publikom Unatoč tome da su određeni akteri međunarodne jako dobro umreženi kako s autorima tako i s KKI institucijama, ključne strukture koje bi trebale omogućiti razvoj lokalnih talenata te distribuciju njihovog rada ne postoje u istoj mjeri kao što su nepostojeće strukture koje bi trebale privlačiti i zadržati vanjske talentirane pojedince.

Ključan korak u promjeni tog stanja, smatramo, počiva u prepoznavanju talenata u miljeu u kojem je najveća društvena različitost moguća, dakle prije nego što se dogodi razvrstavanje prema socio-ekonomskom statusu i sposobnosti prilagodbe očekivanim obrascima kojima se u Rijeci prepoznaje vrijednost pojedinca za KKI. Primarno bi se to trebalo događati u osnovnim školama te potom i u srednjim.

U tom smjeru preporuka bi se sastojala u nužnom povezivanju i stvaranju suradnje Odjela za odgoj i školstvo Grada Rijeke s *Dječjom kućom* kao programskim pravcem i budućim objektom infrastrukture KKI u Rijeci, jer su ta dva aktera nezaobilazni za razvoj navedenih strukturalnih promjena, dok su drugi akteri svakako mogući i poželjni. Pritom, bitno je razvijati oba talenta kako autorski tako i poslovni, budući da je njihov razvoj međuodvisan i intersektorski. Oba talenta bi stoga omogućila supstancijalnu (a ne isključivo formalnu) i kontinuiranu (suprotno od nepredvidljive i periodične) podršku. Pritom bi privlačenje izvangradskih izvora mikro-financiranja projekata također slijedio tijekom poželjnog razvoja.

Preporuka

U konačnici, smatramo da je od temeljne relevantnosti privući i zadržati talent u Rijeci. Projekt Europske prijestolnice kulture i paralelni infrastrukturni projekti svakako su određenim dijelom zamišljeni kao doprinos tom razvoju no nužno je da u tome budu praćeni i od strane drugih institucija kroz temeljitije političke gradske odluke, potencijalno vezane uz snižavanje cijena najma i troškova radnih i životnih prostora, kao i za razvoj *diversificiranih* rezidencijskih programa (koji bi omogućili razvoj *različitih* KKI) te uvođenje novih/dodatnih kriterija – koji potiču različitost – u sustav javnog financiranja KKI na lokalnoj i nacionalnoj razini.

Riječ pritom mora biti, opet, i o autorskom i o poslovnom talentu. Zadržavanje poslovanja (studija, agencija, produkcijskih kuća) u Rijeci svakako je poželjno kao što je i primarno, zadržavanje kvalitetnih autora. Različitost (socio-ekonomska, u godinama, rodna, etnička, obrazovna, neuro i mentalna, te na razini posebnih potreba) pritom, osim epistemičke i moralne vrijednosti, može poslužiti i kao (nemojmo se suzdržavati) kompetitivna prednost. Ako je riječka KKI spremna sveobuhvatnije i temeljitije posvetiti se *različitosti* općenito te onda i *menadžmentu različitosti* kojom se brendira, **NUŽNO** je razviti temeljitu strategiju razvoja riječke KKI kojoj će centralni princip biti uključivanje *različitih* javnih i privatnih institucija. Njegovanjem vrijednosti doprinosa proisteklih iz različitosti talenta, Rijeka pa i Primorsko-goranska županija, doprinijele bi realnijem i supstancijalnijem razvoju KKI te aktivno i akterski figurale na europskoj KKI sceni i tržištima.

Izveštaj sastavili Sanja Bojanić, Marin Lukanović, Kristina Smoljanović, Marko Luka Zubčić i Kristina Stojanović Čehajić

